

de natuurlijke kennisbron

***Opfok van
biologische leghennen
in verschillende
Europese landen***

Monique Bestman

LOUIS BOLK
I N S T I T U U T

In Nederland vindt het meeste onderzoek voor biologische landbouw en voeding plaats in voornamelijk door het ministerie van LNV gefinancierde onderzoeksprogramma's. Aansturing hiervan gebeurt door Bioconnect, het kennisnetwerk voor de Biologische Landbouw en Voeding in Nederland (www.bioconnect.nl). Hoofduitvoerders van het onderzoek zijn de instituten van Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut. Zij werken in de cluster Biologische Landbouw (LNV gefinancierde onderzoeksprogramma's) nauw samen. Dit rapport is binnen deze context tot stand gekomen.

De resultaten van de onderzoeksprogramma's vindt u op de website www.biokennis.nl. Vragen en/of opmerkingen over het onderzoek aan biologische landbouw en voeding kunt u mailen naar: info@biokennis.nl.

© [2008] Louis Bolk Instituut

Opfok van biologische leghennen in verschillende Europese landen, Monique Bestman, omvang, biologische opfok leghennen, bestelwijze etc

Voorwoord

Dit is het verslag van een inventarisatie van enkele aspecten van de opfok van biologische leghennen in een aantal Europese landen. De inventarisatie is gedaan op verzoek van een studiegroep van biologische opfokkers, welke verbonden was aan het project 'Gedrag opfokhennen – kennisuitwisseling' (2006-2007), later vallend onder het 'Bedrijfsnetwerk Biologische Pluimveehouderij'. Bij deze wilde ik de biologische pluimveehouders Willem Remeijnse en Hilly Speelman bedanken voor het meedenken over deze inventarisatie. Ook wilde ik degenen bedanken die de vragen beantwoord hebben, te weten: Franck Bardet, Friedhelm Deerberg, Niels Finn Johansen, Daniël van Kesteren, Knut Niebuhr, Ria Sands, Heleen van de Weerd en Steffen Werne.

Monique Bestman

Driebergen, april 2008

Inhoud

Samenvatting	7
Summary	9
1 Inleiding	11
2 Werkwijze	13
3 Resultaten	15
3.1 Aantal biologische leg- en opfokhennen	15
3.2 Regelgeving met betrekking tot de opfok van biologische leghennen	16
3.3 Opzet van gangbare hennen, snavelbehandeling en verplichte vaccinaties	17
3.4 Voer en mest	18
3.5 Organisatie van de opfok	19
3.6 Relatie tussen opfokker en legpluimveehouder	19
3.7 Prijzen van eendagskuikens en jonge hennen	20
3.8 Huisvesting en management	21
3.9 Actuele zaken met betrekking tot de opfok	21
4 Discussie	23
5 Conclusies	25

Samenvatting

Voor het houden van biologische opfokhennen zijn in de EU-regelgeving voor dierlijke productie geen specifieke regels geformuleerd. Hierdoor is het mogelijk dat de verschillende landen de opfok anders invullen. Er is echter niet alleen verschil in de invulling van de richtlijnen, maar ook in hoe de opfok in de verschillende landen georganiseerd is. Vanuit een studiegroep van biologische opfokkers is de vraag gesteld naar de richtlijnen en de organisatie voor/van de biologische opfok in de ons omringende landen. Er is een vragenlijst opgesteld en deze is voorgelegd aan een aantal bestaande contacten van de auteur in zeven Europese landen, te weten België, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Oostenrijk en Zwitserland.

Voor Duitsland en Engeland zijn de vragen beantwoord voor respectievelijk de Bioland en de Soil Association, terwijl in die landen meerdere verbanden bestaan voor certificering. De in dit verslag gegeven informatie heeft dus betrekking op de boeren die bij die betreffende verbanden zijn aangesloten en hoeven niet te gelden voor alle opfokkers van biologische leghennen.

Met betrekking tot huisvesting zijn de belangrijkste verschillen te vinden op het gebied van groepsgrootte en de beschikbaarheid van strooisel en zitstokken meteen vanaf het begin. Met betrekking tot het opzetten van gangbaar opgefokte hennen, variëren de regels van helemaal niet toegestaan tot toegestaan onder meer of minder voorwaarden, waarvan onbehandelde snavel wel de meest sobere is. In sommige landen zijn vaccinaties tegen NCD en salmonella verplicht, terwijl in Denemarken en Zwitserland de salmonellavaccinatie juist verboden is.

Met betrekking tot het aandeel biologische grondstoffen in het voer wordt in alle landen de EU-norm aangehouden. In Frankrijk en de Duitse BD-landbouw moet respectievelijk 40 en 50% van het voer afkomstig zijn van eigen bedrijf, of zoals in Duitsland, afkomstig van een akkerbouwbedrijf met wie voer tegen mest geruild wordt. De mest wordt in de meeste landen afgevoerd naar een 'biologische' bestemming. In Nederland wordt de mest noodgedwongen gangbaar afgezet.

In Duitsland en Frankrijk bestellen legpluimveehouders hun jonge hennen rechtstreeks bij de opfokker. In de andere landen worden jonge hennen besteld bij een opfokorganisatie, welke bestaat uit gecontracteerde opfokkers, als dan niet met een broederij en ouderdieren. In enkele landen bestaan beide mogelijkheden naast elkaar. Advies kunnen opfokkers halen bij de broederij, de opfokorganisatie, boerenorganisaties en in een beperkt aantal landen ook onafhankelijke adviseurs. In de meeste landen bestaat een voorkeur voor een vaste opfokker per legbedrijf, maar blijkt niet altijd praktisch haalbaar. In de meeste landen bestaat zoiets als een kuikenpaspoort, maar welke informatie daarin staat, varieert per land.

De prijzen van eendagskuikens variëren van 0.60 tot 2.40. Zwitserse eendagskuikens zijn het duurste doordat ze afkomstig zijn van biologische ouderdieren, welke gehouden worden volgens de richtlijnen voor biologische leghennen. De prijzen die een legpluimveehouder voor een 17-weekse hen betaalt, variëren van 6.00 tot 13.75, waarbij Zwitserland wederom het duurste land is. De prijs die een opfokker ontvangt voor het afleveren van een 17-weekse hen, variëren van 1.53 tot 12.22 per dier. De prijzen zijn echter moeilijk te vergelijken omdat in de laagste

prijzen de kosten voor voer, vaccinaties, etc. niet zijn meegenomen omdat die door de broederij of opfokorganisatie betaald worden.

In de meeste landen worden zowel grondstallen met beun als stallen met enige vorm van niveaus gebruikt. Kooien zijn nergens toegestaan, hoewel van de Nederlandse situatie bekend is dat hier kuikens gedurende enkele weken opgesloten kunnen zijn in het étagesysteem, hetgeen opgevat kan worden als kooien. In Denemarken zijn étages verboden in de biologische houderij. In de meeste landen vinden warme en koude opfok plaats op hetzelfde bedrijf. De leeftijd bij overplaatsen is over het algemeen 16 tot 18 weken. Frankrijk vormt hierop een uitzondering: daar worden de dieren gangbaar opgefokt en, in verband met de omschakeltermijn van 6 weken, overgeplaatst op 12 weken. Er is gevraagd hoe de kuikens de met name tijdens eerste levensweken beziggehouden worden. Dit werd met name gedaan met behulp van strooivoer, strooisel en ruwvoer.

Tenslotte is gevraagd welke zaken met betrekking tot de opfok actueel waren. Hier werden zaken genoemd met betrekking tot dierenwelzijn en –gezondheid, huisvesting, de beschikbaarheid van biologische voedergrondstoffen en het handhaven van de 'biologische kwaliteit' wanneer de vraag naar biologische producten (eieren) groter was dan het aanbod.

Summary

At EU-level there are no specific regulations for organic rearing hens. Therefore the different countries use different interpretations of the rules that do exist. However, not only the rules vary per country, but also the way the rearing is being organised in the different countries. From a study group of Dutch organic pullet rearers the question came about the rules and the organisational structure of the rearing in the countries surrounding the Netherlands. A questionnaire was made and sent to some members of the international network of the author in 7 countries: Belgium, Denmark, Germany, England, France, Austria and Switzerland.

Concerning Germany and England the questions have been answered for respectively Bioland and Soil Association, while in these countries more certification associations exist. Therefore, the information given in this report, concerns the farmers that join these two associations and not necessarily all organic rearers.

Concerning the housing the main differences are in the field of group size and the availability of litter and perches from the beginning. Concerning the use of conventionally reared hens the rules vary from not allowed at all to allowed under certain preconditions, of which an intact beak is the least. In some countries vaccination against Newcastle Disease or Salmonella are obliged, whereas the latter is prohibited in Denmark and Switzerland.

Concerning the amount of organic feed, all countries follow the EU-regulation, which prescribes 90% in 2008. In France and in the German biodynamic agriculture 40 and 50% of the feed should be grown on the farm or, as in Germany, come from a contract crop farmer that receives the poultry manure. In most countries the poultry manure is being removed from the farm as 'organic'. In the Netherlands the manure leaves the farm as conventional manure, because of the small demand for organic manure from arable farms.

In Germany and France egg farmers order their young hens directly at the rearing farms. In the other countries, young hens are being ordered at a rearing organisation, which consists of contract rearing farmers and eventually a hatchery and parent animals. In some countries both possibilities exist next to each other. Rearers can get their advice from the hatchery, the rearing organisation, farmers organisations and in some countries also independent advisors are available. In most countries egg farmer prefer always the same rearer, but in practice this is not always possible. In most countries exists something like a 'chick passport', but it differs per country what information is in it.

The prices per one day chick vary from 0.60 to 2.40. The Swiss chicks are the most expensive, because they originate from organic parent animals, which are being kept according to the rules for organic laying hens. The prices that an egg farmer pays for his 17-weeks old hens vary from 6.00 to 13.75, Switzerland again being the most expensive country. The price that a rearer receives for his 17-weeks hens varies from 1.53 to 12.22. However, these prices are difficult to compare because the lowest prices are excluding costs for feed, vaccinations, etc, which are being paid by the hatchery or the rearing organisation.

In most countries both 'ground stables' as stables with some kind of higher levels are being used. Caged are prohibited everywhere, although from the Dutch situation it is known that pullets can be kept in closed parts of the

aviary, which can be regarded as cages. In Denmark aviaries are prohibited. In most countries warm (0-6 weeks) and cold (7-17 weeks) rearing is being done at the same farm. The age of moving to the egg farm generally is 16-18 weeks, but France is an exception. In France the chicks are being reared conventionally and because of the transition period of 6 weeks, moved already at the age of 12 weeks. It was asked how the very young chicks are being kept busy. This was done mainly by scattered grains, litter and roughage.

Finally it was asked which issues concerning organic rearing are relevant at this time. Issues were being mentioned in the field of animal health and welfare, housing, the availability of organic feed and being able to guarantee 'organic quality' when the demand for organic products (eggs) was bigger than the production.

1 *Inleiding*

In Nederland werden eind 2007 circa één miljoen leghennen op biologische wijze gehouden. Dierenwelzijn en diergezondheid zijn belangrijke waarden in de biologische veehouderij. De basis hiervoor wordt gelegd in de opfok. Voor het houden van leghennen op biologische wijze zijn richtlijnen vastgelegd in de EU-Verordening 1804/1999 nr. 2092/91. Echter, voor het houden van opfokhennen op biologische wijze zijn geen richtlijnen vastgelegd. Hierdoor wordt in de verschillende Europese landen op verschillende wijze invulling gegeven aan de biologische opfok.

Er is niet alleen verschil in de invulling van de richtlijnen, maar ook in hoe de opfok in de verschillende landen georganiseerd is.

Vanuit een studiegroep van biologische opfokkers, welke verbonden was aan het project 'Gedrag opfokhennen – kennisuitwisseling' (2006-2007), later vallend onder het 'Bedrijfsnetwerk Biologische Pluimveehouderij' ontstond de vraag naar hoe de opfok van biologische leghennen in andere landen georganiseerd is, welke richtlijnen aangehouden worden, welke prijzen er voor de dieren betaald worden en welke vragen er leven. De informatie is verzameld door een vragenlijst te laten beantwoorden door bestaande contacten van de auteur in die Europese landen waar een redelijke productie van biologische eieren bestaat: België, Denemarken, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Oostenrijk, Zwitserland.

2 Werkwijze

In overleg met de sectorvertegenwoordigers¹ van het project 'Gedrag opfokhennen – kennisuitwisseling' (2006-2007) is een vragenlijst opgesteld.

De vragenlijst bestaat uit de volgende vragen:

1. Welke richtlijnen voor biologische opfok worden in uw land aangehouden?
2. Is het toegestaan om gangbaar opgefokte hennen op te zetten en zo ja: onder welke voorwaarden?
3. Hoeveel biologische opfokbedrijven telt uw land en met hoeveel dierplaatsen?
4. Bij wie bestelt een biologische legpluimveehouderij zijn/haar nieuwe hennen?
5. Hebben legpluimveehouders een vaste opfokker?
6. Worden de snavels behandeld?
7. Welk deel van het rantsoen is van biologische origine?
8. Is het verplicht om zelfgeteelde voedergrondstoffen te gebruiken?
9. Welke vaccinaties zijn verplicht?
10. Is een buitenuitloop verplicht en zo ja: hoeveel m² per dier?
11. Hoeveel kost een eendagskuiken?
12. Op welke leeftijd verhuizen de jonge hennen doorgaans naar het legbedrijf?
13. Welk bedrag betaalt een legpluimveehouder voor een 17-weekse hen?
14. Welk bedrag ontvangt een opfokker voor een 17-weekse hen?
15. Is er contact tussen legpluimveehouder en opfokker? Gaan legpluimveehouders kijken bij de opfokhennen?
16. Is er zoiets als een kuikenpaspoort met daarin de gegevens over vaccinaties, uitval, lichtschema, etc. dat met de dieren meevertuurd van de opfokker naar het legbedrijf?
17. Hoeveel verdient een opfokker met zaken als assisteren bij vaccinatie, vangen en laden, bio-certificering, etc.?
18. Welke maatregelen nemen biologische opfokkers om de kuikens bezig te houden ter voorkoming van verenpikken?
19. In welk type stalsysteem worden biologische kuikens opgefokt?
20. Verblijven de dieren gedurende de hele opfok op hetzelfde bedrijf of worden ze overgeplaatst, bijv. op de leeftijd van 6-7 weken?
21. Hoe komen biologische opfokbedrijven van hun mest af en zijn daar nog kosten of vergoedingen aan verbonden?
22. Bij wie kan een biologische opfokker advies krijgen?
23. Welke vragen leven er momenteel met betrekking tot de biologische opfok?

Deze vragenlijst is telefonisch en via de email voorgelegd aan de personen, genoemd in de hier volgende tabel.

¹ Hilly Speelman (legpluimveehoudster) en Willem Remeijnse (opfokker)

Tabel 2-1: Overzicht van personen die informatie hebben aangeleverd

Land	Aantal biologische leghennen	Contactpersoon
België	120.000	Daniël van Kesteren, opfokorganisatie Avibel
Denemarken	550.000	Niels Finn Johansen, pluimveevoorlichter bij Landscentret
Duitsland ²	2.200.000	Friedhelm Deerberg, voorlichter bij de Ökoberater
Frankrijk	1.600.000	Franck Bardet, organisatie van natuurvoedingswinkels Biocoop
Oostenrijk	450.000	Knut Niebuhr, onderzoeker bij de Veterinaire Universiteit Wenen
Engeland ³	1.700.000	Heleen van de Weerd, onderzoeker bij adviesbureau ADAS Ria Sands (Soil Association)
Zwitserland	220.000	Steffen Werne, pluimveeonderzoeker bij FiBL

De informatie met betrekking tot de Nederlandse situatie is afkomstig van de auteur en opfokker Willem Remeijnse, die als sectorvertegenwoordiger aan dit project verbonden was.

Opgemerkt moet worden dat in Duitsland en Engeland er verschillende instanties voor certificering zijn, waarbij biologisch werkende bedrijven zich kunnen aansluiten. Het is aan de contactpersonen in die landen overgelaten voor welke van de 'verbanden' ze de vragen beantwoord hebben. Op een aantal plaatsen in de tekst is door middel van voetnoten aangegeven voor welke verbanden de vragen beantwoord zijn. Voor Duitsland en Engeland geldt dat de in de tabellen weergegeven informatie dus niet geldt voor alle opfokbedrijven. Vanwege de beperkte tijd die beschikbaar was voor deze inventarisatie was het niet mogelijk een compleet overzicht te maken.

² Bioland

³ Soil Association

3 Resultaten

Per vraag of per groep van vragen wordt in dit hoofdstuk de informatie samengevat en eventuele bijzonderheden genoemd.

3.1 Aantal biologische leg- en opfokhennen

Tabel 3-1: Aantal biologische leg- en opfokhennen

Land	Aantal biologisch gehouden leghennen	Aantal biologische opfokbedrijven	Aantal dierplaatsen per opfokbedrijf
België	120.000	5	2500-10.000
Denemarken	550.000	15	Onbekend
Duitsland	2.200.000	Onbekend	2000-100.000
Engeland	1.700.000	Onbekend	Onbekend
Frankrijk	1.600.000	Er is geen biologische opfok	Er is geen biologische opfok
Nederland	863.000	15-20	4000-45.000
Oostenrijk	450.000	30	Gem. 6000
Zwitserland	220.000	25	Onbekend

Opvallend is dat in Frankrijk geen biologische opfok plaats vindt, terwijl er toch een aanzienlijk aantal biologisch gehouden leghennen is. De jonge hennen gaan er op een leeftijd van ca 12 weken naar het legbedrijf en maken een omschakelperiode door van 6 weken.

3.2 Regelgeving met betrekking tot de opfok van biologische leghennen

In Duitsland en Engeland zijn verschillende productieorganisaties, met elk hun eigen regels. Deze regels zijn in een aantal gevallen 'strenger' dan de EU-regels. In de tabel zijn alleen de regels genoemd die door de contactpersoon aldaar opgegeven zijn. Zo worden voor Duitsland alleen de BD-regels gegeven, terwijl er ook andere regels zijn.

Tabel 3-2: Regelgeving mbt huisvesting en uitloop van biologische leghennen

Land	Huisvesting	Buitenuitloop
België	Vergelijkbaar met Nederland. Echter, plateaus tellen niet mee als staloppervlak.	Vergelijkbaar met Nederland
Denemarken	Strooisel en zitstokken vanaf 1 ^e dag; max 4.800 dieren/stal; max 3-4 stallen per bedrijf; bezetting 12-14 dieren/m ² .	Uitloop vanaf 6-9wk, afhankelijk van het seizoen
Duitsland ⁴	Bezetting 9-12wk: 16 dieren/m ² ; bezetting > 12wk: 10 dieren/m ² ; daglicht 5% van het grondoppervlak; zitstokken en stofbad vanaf 1 ^e wk; strooigraan vanaf 7 ^e wk; wintergarten vanaf 12wk, groepsgrootte max 4800.	Alleen in de BD-opfok zijn wintergarten en uitloop verplicht vanaf 12wk. Geen uitloop in gewone bio-opfok.
Engeland ⁵	Groepsgrootte max 2.000; groenvoer en turf vanaf 1 ^e dag; daglicht verplicht.	Uitloop 4m ² /dier vanaf 12 weken
Frankrijk	Opfok is gangbaar, maar de snavels worden niet behandeld.	Nvt
Nederland	Bezetting 0-7wk: 24 dieren/m ² ; bezetting 7-18 wk: 10 dieren/m ² ; zitstokken: 6 cm/dier na 7wk; geen max groepsgrootte	1m ² /dier vanaf 8 weken
Oostenrijk	Groepsgrootte max 4.800; max 2 afdelingen / stal; strooisel en zand vanaf begin op 1/3 van het staloppervlak; bezetting 0-3wk: 35 dieren / m ² ; bezetting 3-6wk: 20 dieren/m ² ; bezetting 6-10wk: 14 dieren/m ² ; bezetting 10-18wk: 10-12 ⁶ dieren/m ² ; verhoogde zitstokken 0-11wk: 4cm/dier; zitstokken > 11wk: 10cm/dier; indien volière dan max 24dieren/m ² grondoppervlak	Koude scharrelruimte verplicht vanaf 10wk; uitloop à 0.5m ² per dier verplicht vanaf 12 wk
Zwitserland ⁷	Groepsgrootte 1-3wk: max 2.000; groepsgrootte vanaf 4wk: max 1.000; per stal max 4 afdelingen; bezetting max 8-13 dieren/m ² leefoppervlak ⁸ .	Verplicht vanaf 7weken

⁴ BD-regels

⁵ Soil Association

⁶ Afhankelijk van de aanwezigheid van een in de stal geïntegreerde wintergarten

⁷ Bio Suisse

⁸ Afhankelijk van de aanwezigheid van een in de stal geïntegreerde wintergarten

3.3 Opzet van gangbare hennen, snavelbehandeling en verplichte vaccinaties

Tabel 3-3: Opzet van gangbare hennen, snavelbehandeling en verplichte vaccinaties

Land	Opzet gangbare hennen	Snavelbehandeling	Verplichte vaccinaties
België	Niet toegestaan	Toucheren mag tot de 3 ^e dag.	NCD en Salmonella
Denemarken	Niet toegestaan	Niet toegestaan	NCD verplicht, maar Salmonella verboden
Duitsland	Niet toegestaan. Wordt getolereerd mits snavel niet behandeld en wel daglicht gehad.	Niet toegestaan.	NCD en Salmonella
Engeland	Toegestaan, mits gehouden volgens bio-regels voor voer, snavel-behandeling en veterinaire behandelingen. Vervolgens 6 wk omschakeltermijn.	Niet toegestaan	Onbekend
Frankrijk	Toegestaan, mits snavel niet behandeld zijn en er een omschakeltermijn is waarin biovoer gegeven wordt.	Niet toegestaan	Onbekend
Nederland	Toegestaan er aantoonbaar een tekort is aan biohennen. Ze moeten echter wel opgefokt worden volgens bioregels voor huisvesting. Verschil met 100% bio is dat ze geen biovoer krijgen.	Niet toegestaan	NCD
Oostenrijk	Toegestaan mits aantoonbaar tekort aan biohennen. Echter, snavelbehandeling niet toegestaan.		Salmonella
Zwitserland	Eendagskuikens moeten afkomstig zijn van bio-ouderdieren ⁹ , tenzij aantoonbaar niet beschikbaar. Opfok moet altijd biologisch zijn.	Niet toegestaan	Salmonella verboden

⁹ Biologische ouderdieren worden in Zwitserland gehouden volgens dezelfde richtlijnen als biologische leghennen, dus ook met buitenuitloop.

3.4 Voer en mest

Tabel 3-4: Aandeel biologisch, aandeel zelfgeteelde voedergrondstoffen en afvoer van mest

Land	% biologische grondstoffen in opfokvoeders	Verplichting zelfgeteelde grondstoffen in voer	Mestafvoer
België	90%	Geen verplichting	Mest wordt bio afgezet. Goedkoopste oplossing is dat opfokker het transport betaalt.
Denemarken	90%	Geen verplichting	Mest gaat weg als biologische mest. Wordt niet voor betaald en levert geen geld op.
Duitsland	90%	Minimaal 50% moet van eigen bedrijf komen of van een akkerbouwer die in ruil mest ontvangt.	Volgens EU-regels gaat mest naar bio-akkerbouwbedrijf dat voer teelt.
Engeland	90%	Soil Association moedigt het wel aan, maar het is niet verplicht.	Mest gaat op eigen land of naar andere bio-boeren.
Frankrijk ¹⁰	85%	40% van het voer moet van eigen bedrijf komen	Mest wordt gebruikt op eigen land, verkocht aan andere bedrijven of champignonteelt, soms geruild voor stro.
Nederland	90%	Geen verplichting	Gaat noodgedwongen naar gangbare akkerbouw of export. Wordt niet bio afgezet. Opfokker betaalt transportkosten €15-28 / ton.
Oostenrijk	90%	Geen verplichting	Mest wordt gebruikt op eigen land of afgezet middels contract. Nu soms betalen om het kwijt te raken, in de toekomst misschien altijd.
Zwitserland	90%	Van de opfokker wordt verwacht dat hij (deels) zelf voer teelt, maar dit is nergens vastgelegd.	Er is geen mesthandel. Mest wordt gebruikt op bedrijf waar het is geproduceerd.

¹⁰ Het volledige antwoord was dat het aandeel biologische grondstoffen 90% moest zijn, maar vanwege een momenteel geldende ontheffing 85%.

3.5 Organisatie van de opfok

Tabel 3-5: Wie draagt de verantwoordelijkheid voor de opfok

Land	Bij wie bestelt legpluimveehouder de jonge hennen	Bij wie halen opfokkers advies
België	Bij bedrijf Avibel, die koopt eendags-kuikens en contracteert bio-opfokkers. Avibel organiseert de vaccinaties ed.	Avibel
Denemarken	Meestal bij opfokker, soms via broederij, die contractopfokker heeft.	Broederij, onafhankelijke adviseur.
Duitsland	Bij de opfokker	Onafhankelijke adviseurs
Engeland	Zowel rechtsreeks bij de opfokker als via de broederij	
Frankrijk	Bij de opfokker	Ministerie van landbouw en boerenorganisaties.
Nederland	Bij een broederij. Broederijen werken met contractopfokkers.	Opfokbegeleider van de broederij, voerleverancier
Oostenrijk	Bij 1 vd 5 opfokorganisaties (=broederij met contractopfokkers)	Opfokbedrijven, dierenartsen, boerenorganisatie, veterinaire faculteit
Zwitserland	Bij opfokorganisatie (=broederij met contractopfokkers) of bij opfokker zelf	Adviseur van onderzoeksinstituut FiBL, broederij, opfokorganisatie, voerfabriek, onafhankelijke adviseurs

3.6 Relatie tussen opfokker en legpluimveehouder

In de meeste landen hebben legpluimveehouders wel een voorkeur voor een vaste opfokker, maar overal geldt dat dat niet altijd lukt. Of de legpluimveehouder bij de opfokhennen gaat kijken, lijkt meer af te hangen van de individuele pluimveehouder dan dat het per land al dan niet een gewoonte is. In de meeste landen verhuizen documenten (een zg. kuikenpaspoort) mee met de kuikens welke informatie bevatten over de vaccinaties. Soms bevatten deze ook informatie over het lichtschema en de uitval. Overigens ontvangen in elk geval de Oostenrijkse legpluimveehouders geen informatie over de uitval tijdens de opfok.

3.7 Prijzen van eendagskuikens en jonge hennen

Tabel 3-6: Prijzen van eendagskuikens en jonge hennen (in Euro's)

Land	Prijs eendagskuiken	Prijs 17-weekse hen voor legpluimveehouder	Prijs 17-weekse hen voor opfokker
België	0.60	6.00	0.062/hen/dag; 7.38 op 17wk
Denemarken	1.00 ¹¹	7.30	7.30
Duitsland	0.65-0.75	6.90-8.50	Kostprijs berekend op 8.50/dier
Engeland	Onbekend	Onbekend	Onbekend
Frankrijk	Onbekend	Onbekend	Onbekend
Nederland	0.60-0.65	6.50-7.00	0.09-0.10/hen/week; 1.53-1.70 op 17wk
Oostenrijk	0.70	7.00	1.75
Zwitserland ¹²	2.40 ¹³	13.75	Opfokker krijgt 12.22; kostprijs is 9.99

Er is geïnformeerd naar de vergoeding voor 'extra kosten' zoals het assisteren bij vaccinaties en vangen, controleinstanties en deelname aan bijvoorbeeld IKB. Bij contractopfokkers blijkt dit onderdeel te zijn van hun contract. Opfokkers die rechtstreeks contact hebben met de legpluimveehouders, rekenen dit aan hen door.

¹¹ Eendagskuikens relatief duur vanwege salmonellacontroles. In Denemarken mag niet gevaccineerd worden tegen salmonella en wordt intensiever gemonitord dan in de andere Europese landen.

¹² Bij afname van 1500 dieren.

¹³ Eendagskuikens relatief duur, want afkomstig van biologische ouderdieren, welke gehouden worden volgens de richtlijnen voor biologische leghennen.

3.8 Huisvesting en management

Tabel 3-7: Huisvestingsteem en leeftijd bij overplaatsen naar legbedrijf

Land	Huisvestingssysteem	Warm en koud op zelfde bedrijf?	Leeftijd bij overplaatsen naar legbedrijf
België	Stallen met beun, nivovaria	Meestal wel	17 weken
Denemarken	Grondstallen met strooisel, waarboven roosters hangen (geen étages).	Soms wel, soms niet	16-18 weken
Duitsland	Grondstallen, nivovaria, volièr	Meestal wel.	18 weken
Engeland	Verschillende systemen	Meestal wel	16 weken
Frankrijk	Scharrelstallen met in het midden zitstokken	Verhuizing op 12wk naar legbedrijf, die heeft stal voor 12-18wk.	12 weken
Nederland	Grondstallen, stallen met beun, nivovaria en volièr	Meestal zelfde bedrijf, soms verhuizen op 3wk of 6-7wk.	17 weken
Oostenrijk	Meestal strooiselstallen met in het midden verhoogde zitstokken. Soms volièr, soms stallen met beun.	Meestal op zelfde bedrijf, mogelijk wel verschillende stallen.	16-18 weken
Zwitserland	Volièr	Meestal wel.	16-18 weken

Een verschil tussen Nederland en België is dat in Nederland de opklapbare delen van het nivovariasysteem wel meetellen als grondoppervlak, terwijl dat in België niet het geval is. In Oostenrijk mogen de kuikens weliswaar in een volièr worden opgefokt, maar ze mogen er (bijvoorbeeld gedurende de eerste weken) niet in worden opgesloten.

Op de vraag op welke wijze jonge kuikens de eerste weken bezig gehouden worden, werden de volgende antwoorden gegeven: strooisel op de beun, voer op voerplaten, voer strooien op het kuikenpapier, graan strooien, stalindeling in aparte zones voor verschillende activiteiten, stro(oisel) en zand voor resp. scharrelen en stofbaden, Ytongblokken (=gasbetonblokken), takken, ruwvoer (oa silage en bladgroente werd genoemd), daglicht, cd's ophangen en veel ruimte.

3.9 Actuele zaken met betrekking tot de opfok

De laatste vraag was welke issues met betrekking tot opfok op dit moment in de belangstelling staan. Met betrekking tot dierenwelzijn en –gezondheid werden genoemd: verenpikkerij (Nederland en Duitsland), de hoeveelheid vaccinaties (Nederland), problemen nav de door de overheid ingestelde ophokplichten (Nederland), of de dieren genoeg voer opnemen en een goed gewicht hebben bij de productiestart (Duitsland), opfok met daglicht (Duitsland) en de kwaliteit van het biologische opfokvoer (Denemarken). Met betrekking tot huisvesting werden genoemd: de inrichting van de uitloop (Nederland), het eventueel verplichtstellen van een wintergarten (Nederland), de overgang van opfok naar leg (Denemarken), het al dan niet toestaan van het étagesysteem voor de biologische

pluimveehouderij (Denemarken) en de angst voor salmonellabesmetting via de uitloop (Denemarken). Vanuit verschillende landen (België, Frankrijk en Oostenrijk) werd aangegeven dat men bezorgd is over de beschikbaarheid van biologische grondstoffen voor opfokvoerders. In Frankrijk was de vraag naar biologische eieren groter dan het aanbod en vreest men dat een eventuele opschaling ten koste gaat van de 'biokwaliteit'. In Engeland zijn te weinig biologische opfokplaatsen. Tenslotte speelt in Nederland de discussie wat een 'goede' opfokken mag kosten.

4 *Discussie*

Reikwijdte van de resultaten Zoals in de inleiding en bij de resultaten al genoemd, is het zo dat in Duitsland en Engeland boeren tussen verschillende instanties kunnen kiezen bij wie ze zich aansluiten voor certificering. Het is aan de contactpersoon in dat land overgelaten voor welke van deze verbanden hij/zij de vragen beantwoordde. Voor Duitsland zijn de Biolandnormen aangehouden en voor Engeland die van de Soil Association. Deze verbanden hanteren regels die strenger zijn dan de EU-regels, waardoor de gegevens uit de betreffende landen niet als representatief zijn te beschouwen voor alle opfokkenners bestemd voor de biologische legpluimveehouderij.

Regels mbt huisvesting De belangrijkste verschillen met betrekking tot huisvesting tussen de verschillende landen, zijn op het gebied van groeps grootte (in sommige landen beperkt tot 2000 of 4800 en in Nederland niet beperkt) en het verstrekken van strooisel en zitstokken meteen vanaf het opzetten van de jonge kuikens of pas vanaf later. In Oostenrijk is een koude scharrelruimte verplicht vanaf 7 weken, terwijl daar in andere landen geen verplichting toe is. In Duitsland is alleen in de BD-opfok een buitenuitloop verplicht, terwijl de 'gewone' biologische opfok geen verplichte buitenuitloop kent. Dit in tegenstelling tot de andere Europese landen, waar vanaf wisselende leeftijd, wel een echte buitenuitloop verplicht is.

Opzetten van gangbare hennen, snavelbehandeling en verplichte vaccinaties Het opzetten van gangbare hennen is verboden in een België, Denemarken en Zwitserland. In de overige landen is het onder voorwaarden toegestaan, maar het is niet duidelijk in hoeverre daadwerkelijk gangbare hennen opgezet worden. In Frankrijk is het wel duidelijk, want daar worden alle hennen gangbaar opgefokt tot 12 weken, waarna een omschakeltermijn is. Snavelbehandeling is alleen in België toegestaan, in de vorm van toucheren tot de derde dag. In de andere landen is snavelbehandeling niet toegestaan, ook niet in geval van gangbare hennen opzetten. In de meeste landen is het vaccineren tegen NCD verplicht en in een aantal landen is vaccineren tegen Salmonella verplicht. Echter, in Denemarken en Zwitserland is het juist verboden om te vaccineren tegen Salmonella.

Voer en mest In alle landen wordt de EU-norm aangehouden van 90% biologische grondstoffen in veevoer, behalve in Frankrijk. Daar geldt momenteel een ontheffing en hoeft 'slechts' 85% van het rantsoen van biologische oorsprong te zijn. In Duitsland en Frankrijk moet een deel van het voer op het eigen bedrijf geteeld zijn, hoewel dat in Duitsland ook van een gecontracteerd BD-akkerbouwbedrijf mag zijn, die in ruil voor het voer, mest ontvangt. In de meeste landen lukt het om de mest biologisch af te zetten, behalve in Nederland.

Organisatie van de opfok Alleen in Duitsland en Frankrijk worden de jonge hennen rechtstreeks bij de opfokker besteld. In de andere landen worden de jonge hennen besteld bij een opfokorganisatie of broederij. In Denemarken, Engeland en Zwitserland bestaan beide mogelijkheden naast elkaar. Alleen in België en Nederland zijn geen onafhankelijke adviseurs beschikbaar.

Relatie tussen opfokker en legpluimveehouder In alle landen bestaat wel een voorkeur voor een vaste opfokker per legbedrijf, maar in de praktijk wordt dit niet altijd gerealiseerd. In de meeste landen verhuizen

er documenten mee met de kuikens waarin informatie staat over zaken als vaccinaties en management, hoewel niet in alle landen dezelfde informatie meeverhuist.

Prijzen van eendagskuikens en jonge hennen De prijzen van eendagskuikens variëren van 0.60 tot 2.40, waarbij Zwitserland het duurste land is. Dit vanwege het feit dat de eendagskuikens daar afkomstig zijn van biologische ouderdieren en uitgebroed zijn in een biologische broederij. Een Deens eendagskuiken kost ongeveer 1.00, wat ook relatief duur is, maar dan vanwege de extra controles op salmonella. De prijzen voor 17-weekse hennen variëren van 6.00 tot 13.75, waarbij wederom Zwitserland het duurste land is. Het is niet helemaal duidelijk wat de Zwitserse hennen zo duur maakt. De bedragen die opfokkers krijgen per afgeleverde jonge hen zijn moeilijk met elkaar te vergelijken. In Nederland en Oostenrijk ontvangen ze ongeveer hetzelfde, namelijk variërend van 1.53 tot 1.75. In België, Denemarken en Duitsland ontvangen de opfokkers 7.30 tot 8.50 per dier, hoogstwaarschijnlijk inclusief de kosten voor vaccinaties. Een Zwitserse opfokker ontvangt 12.22 per dier.

Huisvesting en management In de meeste landen worden dieren opgefokt met verschillende niveau's tot hun beschikking, meestal een soort van nivovaria. In Denemarken zijn volièrtes echter verboden. Op Frankrijk na, blijven hennen in de meeste landen op hetzelfde opfokbedrijf tot ze naar het legbedrijf gaan. Het is dus niet gebruikelijk om opfokhennen tussentijds over te plaatsen. De leeftijd van overplaatsen is 16-18 weken, met als uitzondering Frankrijk. Daar worden de hennen op 12 weken overgeplaatst ivm de omschakeltermijn van 6 weken. Met betrekking tot het bezighouden van jonge kuikens, geldt dat in sommige landen wat vanzelfsprekender is doordat strooisel en zitstokken vanaf de eerste dag verplicht zijn.

Actuele zaken met betrekking tot de opfok In elk land blijken weer andere actuele zaken te spelen, maar één gemeenschappelijk onderwerp is de bezorgdheid met betrekking tot de beschikbaarheid van biologische grondstoffen voor in het voer.

5 *Conclusies*

Het doel van het in dit verslag beschreven onderzoek is het boven tafel krijgen van informatie en niet zozeer het doen van aanbevelingen. Daarom wordt op deze plek (hoofdstuk conclusies) alleen aangegeven voor welke aspecten van de opfok Nederland een uitzonderingspositie inneemt in vergelijking met de andere landen.

Met betrekking tot regelgeving neemt Nederland een middenpositie in, met die opmerking dat er nauwelijks voorschriften zijn voor omgevingsverrijking bij jonge kuikens en dat er geen maximum gesteld wordt aan de groepsgrootte. Nederland is het enige land waar mest van biologische pluimveebedrijven (noodgedwongen) gangbaar afgevoerd wordt. Tenslotte is Nederland één van de weinige bedrijven waar geen onafhankelijke adviseurs zijn. Met betrekking tot prijzen kan geen conclusie getrokken worden doordat niet inzichtelijk is hoe de kosten en beloningen in de verschillende landen opgebouwd zijn.

